

ФРЕНСКИЯТ ИНФИНИТИВ И ВЪЗМОЖНИТЕ МУ ЕКВИВАЛЕНТИ В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Соня Мекенян

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

THE FRENCH INFINITIVE AND ITS POSSIBLE EQUIVALENTS IN THE MODERN BULGARIAN LANGUAGE

Sonya Mekenyan

Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The object of this article is the French infinitive and its possible equivalents in the new Bulgarian language. The infinitive forms, resultative present and present tense, develop the formal and semantic opposition non-posteriority: posteriority within the morphological categories of taxis and conclusion. The number of examples, extracted from fictional texts, are based on similarities and differences between the two language systems.

Key words: infinitive, resultative present: present, non-posteriority: posteriority, taxis, conclusion

Глаголът е най-богатата на словоформи част на речта и във френски, и в български – два аналитични езика със сходни темпорални системи. Причината е в това, че глаголите и в двата езика притежават много граматикализирани значения. Разкриването на тези значения, на взаимните им отношения и организирането им в морфологични категории прави френската и българската глаголна система интересен обект за изследване. Българският глагол притежава лексикално-граматичната категория вид и морфологичните категории число, род (при формите, образувани с причастия), лице, време, вид на действието (с опозиция на признаците *резултативност* : *нерезултативност*), таксис (с опозиция *относителност* : *неотносителност*), наклонение, вид на изказването (с *преизказност* : *непреизказност*), залог, статус, а самостоятелно употребените причастия могат и да се членуват. Френските глаголи нямат вид (свършен и несвършен), не изразя-

ват по граматичен път признака *преизказност*, притежават и редица други специфики и произтичащи от тях несъответствия. Едно от тях е инфинитивът¹ и именно той е обект на анализ в настоящата работа.

Според Кр. Манчев глаголното понятие изразява действие, протичащо между две вътрешни граници, очертани от понятията глаголен субект, отправна точка на процеса, и глаголен обект, крайна точка на процеса. Глаголът има потенциален асертивен характер, тъй като всички глаголни понятия са с предикативна функция, т.е. имплицират обобщеното значение *cela est = това е* (Манчев 1986: 81).

Интересна гледна точка към интересуващата ни проблематика може да се открие в интерпретацията на френския езиковед Г. Гийом (Гийом 1929: 70), който разглежда понятието *modus* (наклонение) в широк смисъл: като сбор от глаголни форми, основаващи се на тричленното деление сегашно, минало и бъдеще и съответните темпорални отношения на *едновременност*, *предходност* и *следходност* на действие по отношение на изказването като основен етап във формиране на темпоралната парадигма. Г. Гийом разделя оста на хроногенезиса на три хоризонтални нива, върху които разполага модалните системи – номинатив, конюнктив и индикатив. Първи етап на изграждане на темпоралните зависимости е формирането на „неличното наклонение“ номинатив, което изразява глаголното действие като факт, като субстантивирана даденост. Втори етап е конюнктивът, при който времето съответства на съотношенията между повече събития и човешката интерпретация за тях. На трето равнище е индикативът, при който времето се дефинира като отношение на глаголното действие към изказването, т. е. спрямо момента на говорене.

Трите форми на номинатива (инфинитив, отглаголни съществителни и причастия) имат аспектиален характер, т.е. по наше мнение те имат отношение към опозицията *результативност : нерезультативност*, обикновено наричана *процесуалност, незавършеност : завършеност* (Манчев 1986: 83). Наклонението номинатив е безлично, глаголът няма спрежение и не сигнализира темпоралност – може да се каже, че глаголната форма е непарадигматична в смисъл, че не се спряга по типичните глаголни граматикализирани признаци, а придобива нови, характеризиращи по-скоро именната, а не глаголната система.

¹ Както е известно, историческият развой на българския език е довел до изгубването на специфичната за старобългарския период синтетична инфинитивна форма (с флексия *-ѣи* – *глаголаѣи*), която в съвременния български език е заменена от конструкцията от съюз *да* + форма на сегашно време на глагола (от типа *да говори*), обикновено наричана *да-конструкция*.

Формата на инфинитива изразява обобщеност на действието, фактичност, субстантивност или по-точно – ирелевантност на типично глаголният признак „лице – вършител на действието“. Именно една от категориите, най-характерни за глагола като тип лексема, като част на речта – лицето, – не е експлицирана във формите на т.нар. номинатив. Специално инфинитивът на глагола е формата, с която глаголите фигурират в речниците и чрез която се реализират формално-граматическите им класификации, известни като спрежения: първа група правилни глаголи, завършващи с морфема *-er* (изключение е неправилният глагол *aller*); втора група правилни глаголи с морфема *-ir*; трета е групата на неправилните глаголи.

Причастията представят действието като адективиращ признак, който обаче носи следи от темпоралните стойности. Както показва и наименованието му, сегашното причастие приписва едновременен на изказването признак като статична характеристика на неговия вършител, който обаче, за разлика от спрегаемата глаголна форма, е постоянен – както е носителят на признака при прилагателните имена. Миналото причастие означава предходно, завършено действие, трансформирано в статичен признак на вършителя на действието, също статичен и непроменлив² както при прилагателното име.

Инфинитивът на глагола реализира възможността глаголното действие да се вербализира като акционен факт, самостоеен и изолиран от свързаните с него белези; като първичната в мисловно отношение, представителната за глагола форма. Инфинитивът има морфемна основа, чиято структура позволява приемане на флективни показатели, експлициращи типично глаголните признаци на категориите лице, число, време. Всичко това сближава формално и семантично инфинитива и отглаголното съществително име. Безспорно е, разбира се, че сходството е и функционално.

Във френската традиционна граматика е популярно становището, че инфинитивът има две темпорални степени – сегашна (*penser, sortir, comprendre, voir*) и минала (*avoir pensé, avoir compris, avoir vu, être sorti*). Сегашната изразява процесуалност на глаголният факт и поради немаркираност с темпорална морфема – едновременност с изказването или с който и да е друг ориентационен момент, посочен в контекста (вж. напр. *Je pense comprendre ce que tu veux dire* и *Смятам, че разбирам какво искаш да кажеш*; *Je suis content de te voir demain* с букв. превод: *Доволен съм да те видя утре*, и с по-

² Вършителят на действието, или лицето вършител, е променлив признак; ако думата има граматична категория лице, има спрежение по лице.

разпространен преводен вариант: *Доволен съм, че ще те видя утре; Accepter aujourd'hui, c'est regretter demain* и *Да приемеш днес, значи утре да съжаляваш*).

Според общоприетата граматическа дефиниция миналият инфинитив означава завършеност, предходност на действие спрямо съпътстващото действие в главното изречение – вж. *Je pense avoir compris ce que tu veux dire*, обикновено преведено с формулировката *Смятам, че разбирам какво искаш да кажеш*, чийто обаче букв. превод би бил по-адекватен: *Смятам, че съм разбрал какво искаш да кажеш; Je suis content de t'avoir vu (hier)* и *Доволен съм, че те видях*, с букв. пр. *Доволен съм, че съм те видял (вчера)*.

Показателна за функцията на инфинитивната форма е употребата на поредица инфинитиви, акцентиращи самостоятелното действие, събитието, а не комбинацията от действие и вършителя му или глаголно действие и глаголно лице, която е характерна за глаголната лексема: *Découvrir, voir, décrire, enregistrer, puis condamner, c'était sa tâche* (Камю 1947: 194) и *Да открие, да види, да опише, да регистрира, след това да осъди на смърт – в това се заключаваше задачата му*.

Резултативната семантика на определени инфинитивни конфигурации е очевидна и при употребата на т. нар. страдателна инфинитивна форма и инфинитив на възвратните глаголи. И в тези случаи „миналият инфинитив“ е по-скоро резултативен инфинитив. Ето какво е съотношението между тях във формален план:

	Forme active	Forme passive	Forme pronomi- nale
Infinitif présent	<i>laver</i>	<i>être lavé(e)</i>	<i>se laver</i>
Infinitif passé	<i>avoir lavé(e)</i>	<i>avoir être lavé(e)</i>	<i>s' être lavé(e)</i>

Инфинитивът има активна, страдателна и възвратна форма, която сигнализира опозицията резултативност : нерезултативност по отношение на изказването (вж. *Il faisait un temps superbe hier; je regrette de ne pas t'être baigné* и *Вчера времето беше прекрасно. Съжалявам, че не се изкъпах*, по-точно: ...*че не съм се изкъпал; Ils sont fiers d'avoir été envoyés faire une expédition scientifique, Те са горди, че са били изпратени да направят една научна експедиция; Excusez-moi de vous avoir fait attendre! J'étais retenu par un client* и *Извинявам се, накарал съм ви да ме чакате! Забавих се заради един клиент; Il est payé pour les surveiller* и *Плащам му, за да ги нази; Elle s'est fait opérer la se-*

maine dernière и *Тя се оперира миналата седмица; Ils se sont laissé insulter* и *Допуснаха, позволиха да ги обидят*).

След предлог глаголят е винаги в инфинитив (сегашен или минал) с изключение на предлога „en“, който формира деепричастието (вж. *Travailler pour vivre* и *Работя, за да живея; Attendez d'être guéri pour sortir* и *Изчакайте да оздравеете, за да излизате*). Нещо повече, предлогът придружава както инфинитив, така и съществително име. *Après avoir mangé nous sommes sortis* и *След като се нахранихме, ние излязохме* и *Après le repas nous sommes sortis* и *След ядене ние излязохме*.

Лицето и числото на инфинитива се актуализират в речта чрез личния глагол (вж. *Etendue dans l'herbe elle écoutait bourdonner les insectes* и *elle écoutait les insectes bourdonner* и *Etendue dans l'herbe elle écoutait le bourdonnement des insectes* и *Излегната на тревата, тя слушаше да жужат насекомите; ...жуженето на насекомите*). Инфинитив се употребява във функцията на допълнение след модални глаголи, които в глаголната синтагма изразяват отношението на модализатора, т.е. семантичния субект, към действието, означено с инфинитив (Манчев, 1986: 129). След перцептивните глаголи (*voir, regarder, entendre, écouter, sentir, éprouver*), пермисивния глагол *laisser*, фактивния глагол *faire*, глаголите *envoyer* (*faire aller* = *изпращам*), *emmener* (*mener avec soi en allant quelque part* и *отвеждам*), глаголите за желание, за познание се употребява инфинитивно изречение: вж. *Nous avons regardé défilé les soldats* и *Nous avons regardé les soldats défilé* и *Nous les avons regardé défilé* = *Гледахме войниците да маршируват; Гледахме как маршируват войниците; Гледахме ги да маршируват; J'ai envoyé chercher l'infirmière* → *Je l'ai envoyé chercher* и *Изпратих да търсят медицинската сестра* → *Аз го (я) изпратих да търси; J'ai envoyé mon mari chercher l'infirmière* → *Изпратих съпруга ми да търси медицинската сестра, Je l'ai envoyé la chercher* и → *Аз го изпратих да я търси; Je désire faire un voyage à travers le monde* и *Искам да направя околосветско пътешествие; Ils se regardèrent d'un de ces regards fixes, aigus, pénétrants, où deux âmes croient se mêler* и *Погледнаха се втренчено, с остър проникателен поглед, в който душите им сякаш възнамеряваха да се слепят* (Мопасан 1971: 68).

При употреба на два глагола вторият е винаги в инфинитив (вж. *Viens manger tes épinards et tu auras droit à un délicieux dessert!* и *Ела да си изядеш спанака и ще получиш прекрасен десерт! Tu peux rester à la maison et moi, je vais visiter mes parents à la campagne* и *Ти можеш да останеш вкъщи, а аз отивам да посетя родителите си на село*).

Инфинитивът приема всички допълнения, свойствени за личния глагол (вж. *Je pense aller au théâtre avec ma copine* и *Смятам да отида с приятелката си на театър*). Датив на местоименията би могъл да бъде субститут на акузатив (вж. *Je le (lui) vois commettre des erreurs* и *Виждам да допуска грешки*). Инфинитив във функцията на допълнение формира заедно с личния глагол синтагматично отношение, изразяващо фазите или модалностите на глаголното действие (вж. *On se met à dîner* и *On va dîner* и *Сядаме да вечеряме*; *Je veux savoir ce que tu envisages de faire* и *Искам да знам какво смяташ да правиш? Il est venu vous voir* и *Той е дошъл да ви види*).

Инфинитивът функционира като глагол или като съществително име. Инфинитивът е предикатът във въпросителни изречения, където изразява специфичната за императив „следходност“ (вж. *Où aller?* (вм. *Où ira-t-on?*) и *Къде да отидем?*; *Pourquoi partir?* *Защо да замиснаваме?* *A qui téléphoner?* *На кого да се обадим?* *A en croire les étoiles nous marchions vers l'ouest* и *Ако съдех по звездите, движехме се на запад*) (Кентон 2004).

В немалко случаи преводът показва напълно симетрична функционалност между двата езика (вж. *Да стопи живота си в Сайгон или някъде из Африка, да удави горчивината си в някоя джунгла, да прекарва безсънни тропични ноци в тиене на уиски, в игра на покер с колониални чиновници и да лекува жените им от неврастения – ето какво заслужаваше!* (Димов 1969: 71) и *Se fondre dans ce dépotoir qu'étaient Saigon on l'Afrique, oublier son amertume dans les jungles, passer sous les tropiques des nuits blanches en buvant du whisky et en jouant au poker avec les fonctionnaires dont on soigne les épouses de la neurasthénie – voilà tout ce qu'il méritait!*; *Да се твърди, че Луис Ромеро водеше живот на политически емигрант, за каквото се представяше обикновено, бе чиста лъжа. Да се каже, че скиташе из модните летовища като мошеник, бе точно така* (Димов 1969: 8) и *Que Louis Roméro menât une vie d'émigré politique, ainsi qu'il l'affirmait d'habitude, était une pure invention. Dire qu'il fréquentait les villégiatures à la mode en escroc était plus près de la vérité*).

В заповедни изречения инфинитивът замества императив и футурум, които могат също да изразяват заповедност (Вж. *Souligner les pronoms relatifs!* и *Да се подчертаят относителните местоимения!* Инфинитивът като синкретична форма на глагола се среща при административни и медицински предписания, домакински рецепти, препоръки (вж. *Cuire à four chaud environ quinze minutes!* и *Да се пече в топла фурна около петнадесет минути*; *Mélanger* и *(Mélangez) une*

tasse de café froid et une boule de glace à la vanille! и **Смесете** половин чаши студено кафе и една тонка ванилов сладолед! **Да се смеси** една тонка ...; *Ne pas hésiter* и (*N'hésitez pas*), *le cas échéant, à nous consulter!* и **Не се колебайте**, при удобен случай, **обърнете** се към нас!; *Ne pas fumer* и *Défense de fumer!* и букв. **Забрана да се пуши** или по-добре – **Пушенето е забранено!**)

Във възклицателни изречения инфинитивът като субститут на субжонктива или на индикатива изразява различни чувства – изненада, гняв, възмущение, желание, учудване, отхвърлено предположение (вж. *Commettre une telle erreur! Et dire qu'il est spécialiste!* = **Да допуска подобна грешка! И да казвам, че е специалист!**; *Moi, me marier! Vous voulez rire!* = **Аз, да се оженя! Искате да ми се подигравате ли!**)

Инфинитив се среща в поговорки, пословици, екзистенциални истини (вж. *Vouloir c'est pouvoir* и **Да искаш, значи да можеш**; *Promettre est facile, tenir est difficile* и **Лесно е да се обещае, трудно е да се удържи на обещанието**).

Наративният инфинитив сигнализира аористна глаголна форма в контекст на сегашно историческо време (вж. *Le maître d'école sortit et les élèves de le suivre (le suivirent)* = **Учителят излезе и учениците го последваха**) (цитат по лекции на П. Христов).

Устойчиви словосъчетания с компаративно значение, образувани с предлога *à* и инфинитив, експлициращи суперлативна качествена характеристика чрез лексикалната си основа, изразяват процесуалност (вж. *Il gèle à pierre fendre* и **Ледено е** (в см. много студено е), **та камъкът се цепи**, т.е. това е българската пословица **Дърво и камък се пука от студ**; *Elle est jolie à croquer* и **Тя е толкова сладка, че да я схрускаш**; *Tя е много красива*; *Elle était pâle à faire peur* и **Толкова беше бледа, че да те хване страх**; *Тя беше болезнено бледа*; *Cette soirée était d'une tristesse à mourir* и **Тази вечер бе толкова скучна, че направо да си умреш**, възможно е и **Вечерта беше ужасно скучна**).

Инфинитивното изречение може да се трансформира в подчинено допълнително (субстантивно), подчинено определително (адективно) или подчинено обстоятелствено изречение (вж. напр. *Nous avons vu s'envoler les hirondelles* и **Видяхме лястовиците да излитат** и *Nous les avons vu s'envoler* и **Видяхме ги да излитат** и *Nous avons vu qu'ils s'envolent* и **Видяхме, че излитат** и *Nous les avons vu qui s'envolent* и **Видяхме ги, излитат**; *Etendue sur son lit, la tête droite, les yeux grands ouverts, elle avait réfléchi comment organiser la vie de Francesco Turin, pour qu'il soit heureux* (цитат по МС, 1987: 345) = **Излегната върху леглото си, с изправена глава, широко отворени очи, тя**

беше помислила как да организира живота на Франческо Турен, за да бъде щастлив).

В качеството си на съществително име инфинитивът изпълнява синтактичната функция на подлог, сказуемно определение, пряко, непряко допълнение, обстоятелствено пояснение за време, цел, начин, причина, противопоставяне (вж. *Partir c'est mourir un peu* и **Да замислиш, това е да умираш** по малко (Заминаването е равносилно на бавна смърт); *Il aime répéter ses paroles* и **Обича да повтаря** думите ми; *Il a décidé de l'aider* и **Реши да му помогне**; *Il a dîné avant de sortir* и **Той вечеря, преди да излезе**; *Il lit la presse pour mieux connaître le monde* и **Чете пресата, за да се запознае** по-добре със световните събития; *Il est sorti sans saluer* и **Излезе, без да поздрави**; *Pour t'aider, elle t'a aidé* и **Тя ми помогна, за да ми помогне**; *Pour être jeune, elle n'en était pas moins responsable de ses actes* и **Макар и да е млада, тя е все пак отговорен човек**). Повторението на подлога е сказуемно определение, въведено с показателните местоимения – *ce, cela* или с предикативния предлог *de*, който е трансформиран предлог *après* (след) (вж. *Trop gratter cuit trop parler nuit* и **Trop gratter cela cuit, trop parler cela nuit** и *De trop gratter cuit, de trop parler nuit* и **Който много говори, той бърка**; *Trop dormir cause mal vêtir* и **Trop dormir cela cause mal vêtir** и **Който спи, не печели**; *C'est un frôlement qui m'a réveillé. D'avoir fermé les yeux, la pièce m'a paru encore plus éclatante de blancheur* (Камю 1947: 18) и **Събуди ме леко шумолене, тъй като бях затворил очи, сега помещението ми се стори още (по-блестящо от белота) / по-ослепително бяло**).

В заключение бихме могли да обобщим, че за разлика от съвременния български език, в който инфинитивът е заменен от спрегаемата лична форма на *да*-конструкцията, във френския език той е не само запазен, но и с разширена функционалност – освен като инфинитив, субстантивиращ идеята за действието (можем да го наречем традиционен, **акционален инфинитив**), още и инфинитив с ярко изразена резултативна семантика, какъвто е т. нар. минал инфинитив. Ако сме прави, безспорно по-подходящо наименование за него би бил терминът **резултативен инфинитив**.

ЛИТЕРАТУРА

- Гийом 1929:** Guillaume, G. *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*. Paris: Champion, 1929.
- Димов 1969:** Димов, Д. *Осъдени души*. София: Народна култура, 1969.

Камю 1947: Camus, Al. *La peste*. Paris: Gallimard, 1947.

Кентон 2004: Quinton, S. *Grammaire expliquée du français*. Paris: CLE International, 2004.

Манчев 1976: Manchev, Kr. *Morphologie française*. София: Наука и изкуство, 1976.

Манчев, Чаушев, Василева 1986: Manchev, Kr., Tchaouchev, A., Vassileva, A., *Traité de morphosyntaxe française*. София: Наука и изкуство, 1986.

Мопасан 1971: Maupassant, G. *Une vie*. Paris: Albin Michel, 1971.

Христов 2000: Christov, P., *Cours de morphosyntaxe français* (ръкопис), 2000.